

Uvjerljivost pjesničke slike: Milorad Stojević, Zaokret u pejzažu

Devčić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:029907>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Andrea Devčić

**Uvjerljivost pjesničke slike:
Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu***

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Andrea Devčić

Matični broj: 0009060719

Uvjerljivost pjesničke slike:
Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Sanjin Sorel

Rijeka, 14. rujna 2015.

Kazalo:

1. Uvod	1
1.1. Kratak osvrt na život i djelo Milorada Stojevića	2
2. Pojam: Pjesnička slika	4
2.1. Postmoderna kultura i pjesništvo	6
2.1.1. <i>Zaokret</i> i postmoderna	8
2.2. Sudar staroga i novoga	10
2.3. Mašta i poezija	12
2.3.1. Funkcija mašte	15
2.3.2. Čitatelj postmoderne poezije	16
2.3.3. <i>Zaokret</i> kao lirski asocijativni putopis	18
3. Podjela pjesničkih slika	20
3.1. Uloga mikrostruktura stila	22
4. Fragmenti Stojevićeva pjesništva	25
4.1. Simultanizam	30
5. Zaključak	32
6. Sažetak	35
7. Ključne riječi	35
8. Literatura	36
9. Prilog	37

1. Uvod

Na samom početku ovoga završnoga rada moram reći da posao koji sam imala pred sobom nije bio nimalo lak, barem ga ja nisam tako doživjela. Obavljala sam ga s velikom dozom poštovanja uzimajući u obzir da pišem ovaj rad na temu o kojoj nema mnogo literature i uzimajući u obzir činjenicu da pišem o poeziji izuzetnog pjesnika, koji je ne samo da je utjecao na moje viđenje moderne poezije, nego je ujedno i riječ o mojem sveučilišnom profesoru, pa je zadatak time još i teži. Nastojeći ovaj završni rad učiniti originalnim i zanimljivim pokušala sam u njemu spojiti različite pojmove koji su mi prolazili kroz glavu čitajući poeziju Milorada Stojevića tj. njegovu zbirku *Zaokret u pejzažu*. Iščitavanje *Zaokreta u pejzažu* bilo je i više nego ugodno i preporučam zbirku svakom ljubitelju poezije, ali govoriti o njoj tj. interpretirati je ipak je nešto teže. Toga je svjestan i sam Stojević, pa u svojoj zbirci kaže:

*Hvala za čitanje. / O, kako se spotaknu oni / Koji znaju o stihovima.*¹

Zapravo ne postoji način da jednoznačno interpretiramo ovu zbirku i upravo je to ono zbog čega je ona toliko bogata i zbog čega se doista isplati detaljno je pročitati. Uzela sam dovoljno slobode da o ovoj zbirci pjesama promišljam na vlastiti način, sa vlastitih stajališta i temeljim zaključke na vlastitim spoznajama. Možda sam se i ja pišući ovaj završni rad negdje spotaknula, ali ako je to bilo potrebno da ovaj rad napišem na svojstven i originalan način onda mi takav čin nimalo ne smeta. Prije nego otvorim temu i detaljnije počnem pisati o *Zaokretu* ispričat ću se profesoru Stojeviću ukoliko krivo protumačim ili si dam toliko slobode da sagledam njegovu poeziju suviše subjektivno, ali smatram da mi je to bio i temeljni cilj. Mene je opčinio stihovima, uživala sam čitajući ih i zavoljela njegovu poeziju. Nakon netipičnog uvoda prelazim na *Zaokret* i nadam se sretnom završetku.

¹ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 143.

1.1. Kratak osvrt na život i djelo Milorada Stojevića

Milorad Stojević rođen je 15. ožujka 1948. godine u Bribiru. Školovao se u Crikvenici i Zagrebu. Završava gimnaziju, a kasnije doktorira filološke znanosti na Filozofskom fakultetu. Bio je lektor, novinar, a trenutno radi kao sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Objavljuje poeziju i prozu u mnogim časopisima i zbornicima, a neka su mu djela izvedena na televiziji i radiju i prevedena na više stranih jezika. Autor je mnogih drama, tekstova za stripove i scenarija za reklamne filmove. 1991. godine u galeriji *Listopad* u Rijeci imao je izložbu grafika pod naslovom *Fijumanski notturno*. Dug je popis Stojevićevih djela, ali ja ću istaknuti nekoliko zbirki pjesama kao što su: *Litvanski erotski stup* (Zagreb, 1974.), *Viseći vrtovi* (Rijeka, 1979.), *Rime amorose* (Rijeka, 1984.), *Firentinski poljubac* (Zagreb, 1990.), *Perivoj od slova* (Zagreb, 1996.), *Došljak iz knjige* (Rijeka, 1997.), *Korzo* (Rijeka, 1999.), *Tečaj čarolija* (Zagreb, 2001.), *Klonda* (Zagreb, 2003.) i dr. Dobitnik je mnogih nagrada kao što su Goranov vijenac koju je dobio 2004. godine, Kvirinova nagrada za ukupan doprinos hrvatskom pjesništvu koju dobiva 2005. godine, ali i mnogih drugih.

Sorel svrstava Stojevića u tzv. 2. riječki književni krug² zajedno sa Ivanom Rogićem Nehajevim, Ljubomirom Stefanovićem, Nikolom Kraljićem i dr. Riječki književni krug javlja se u vrijeme kada je pluralizam stilova već u potpunosti preuzeo hrvatsku književnu stvarnost, a najčešće se spominju pravci i tendencije vezane uz dekadenciju, simbolizam i impresionizam.³ Često se govori i o utjecaju Janka Polića Kamova na Stojevića, pa iz toga i proizlazi da će

² Navedena je sintagma održiva jedino ukoliko se pod krugom podrazumijevaju konceptijske podudarnosti na razini poetike što ih usmjerava k semiotičkoj modelativnoj matrici u kojoj, pak egzistira čitav dijapazon stilova. (Prema Sorel, 2001:71)

³ Prema Sanjin Sorel, *Riječka književna avangarda*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001.g. , str. 55

upravo Kamov i Stojević u značajnijoj mjeri odrediti cjelokupnu riječku književnost.⁴ Stojević je već u svojim prvim knjigama napravio veliki obrat ne samo u riječkoj književnosti već i šire unoseći u pjesme duh originalnog i modernog. Još ću spomenuti i čakavštinu kao jedan od bitnih elemenata Stojevićeva pjesništva, a čime je uvelike obogatio jezični izričaj riječke književnosti. Mnogo bi toga još valjalo napisati o životu i djelu Milorada Stojevića, ali polako ću se okrenuti samoj temi ovoga završnoga rada.

⁴ Prema Sanjin Sorel, *Riječka književna avangarda*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001. g., str. 77

2. Pojam: pjesnička slika

Kako započeti temu ovog završnoga rada kojemu je u prvom planu pjesnička slika? Možda je najbolje postaviti direktno pitanje, što je to zapravo pjesnička slika? Sam pojam *pjesnička slika* vrlo je apstraktan te nigdje nećemo pronaći potpunu definiciju istog. Zapravo nam jedino preostaje da se pojmu pjesničke slike barem donekle pokušamo približiti. Naime, najjednostavnije se pjesnička slika definira kao nekoliko motiva povezanih u cjelinu, a sam pjesnik opisuje nam i pokušava dočarati pjesničku sliku koristeći svoja osjetila, pa tako postoje vizualna, auditivna, taktilna, olfaktivna i gustativna pjesnička slika. Navodim i tvrdnju Gastona Bachelarda koji kaže kako je pjesnička slika svojevrsan nagao odraz psihizma, odraz koji je još nedovoljno ispitan u podložnim psihološkim kauzalnostima.⁵ Kada govorimo o pjesničkoj slici tada misli usmjeravamo ka skupu motiva koji prožimaju cijelu pjesmu, ali važno je napomenuti da takav princip u modernom pjesništvu ne funkcionira na tradicionalan način. To već unaprijed možemo zaključiti ako promatramo opreku moderno – tradicionalno koja je spomenuta u prethodnoj rečenici. To znači da je redosljed pjesnikovih misli i ideja u modernom pjesništvu puno kompleksniji, a u većini slučajeva ne možemo se pouzdati u ono logično, realno, pa čak ni u ono što se smatra „lijepim“ pjesništvom. Sve je to vidljivo i u *Zaokretu*:

*Konvencije zdrava razuma / Pričaju s nama kao sa svojim. / Nikad ih nismo napustili / U njihovim koritima, iz kojih / Slušam strah i sreću.*⁶

Dolazimo i do druge opreke kojom ću se u ovom završnom radu ponajviše baviti, a to uvjerljivost pjesničke slike u postmodernoj poeziji koja ne samo da odstupa od tradicionalnog načina pisanja, već nam stvara posve drugačiji pogled

⁵ Prema Gaston Bachelard, *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 5.

⁶ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 55

na poeziju. Koliko je uspješno pjesnik prenio svoju ideju? Koliko nas je u svojoj „nelogičnosti“, a možemo čak govoriti i o apsurdnim pjesničkim slikama koje su u dijelovima zbirke međusobno potpuno nepovezane, uspio uvjeriti u ono što je napisao? Kolika je uloga mašte? Koliko je doza subjektivnosti bitna kod interpretacije modernog pjesništva? Kakav je uopće današnji čitatelj? Na sva ću ta pitanja pokušati odgovoriti kroz ovaj završni rad. Smatram da je uvjerljivost u modernoj poeziji mnogo teže postići nego što je to u tradicionalnom pjesništvu, pa je upravo ta odlika jedno od mjerila dobrog pisanja. Upravo ću tu tzv. uvjerljivost pjesničke slike pokazati na pjesništvu po meni jednog od najboljih hrvatskih pisaca i modernih pjesnika Milorada Stojevića. Uvjerljivost pjesničke slike u Stojevića nastojat ću prikazati na pjesmama iz njegove zbirke *Zaokret u pjezažu* koja je objavljena 2010. godine. Istaknut ću misao koja je napisana na kraju same knjige tj. na poleđini, a možemo je povezati sa temom ovoga završnoga rada. Ona glasi: *Ma koliko autorov proizvodni svijet naizgled proizvoljno uzimao iz zadane ponude tzv. smisla, njegov kreatorski pogon u stanju je dosegnuti iskustvo razlike i lirski potentnu distancu od uobičajene nomenklature, od nadziranoga i nadziratelja.*

Još je nekoliko stvari važno napomenuti, a to je da književnost ne čine samo djela, već je ona odnos u kojem djelo posreduje da bi došlo do osobitog sporazumijevanja između pisca i čitatelja.⁷ Isto tako važno je naglasiti odnos književnosti i zbilje jer i sami znamo kako književno djelo ne možemo razumijevati iz stvarnog konteksta. Tu se dalje Škreb-Stamać u njihovoj knjizi *Uvod u književnost* dotiču književne konvencije kao temeljnog postupka zbog kojeg prihvaćamo da jezik u književnosti ne razumijevamo kao bilo koji drugi jezik, da je to takva jezična organizacija koja je uvjet osobitog načina čitanja odnosno slušanja.⁸ Uzimajući u obzir sve gore rečeno prepuštamo se mašti, ne

⁷ Prema Škreb-Stamać, *Uvod u književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1997. g., str. 10

⁸ Isto, str. 17

samo pjesnikovoj mašti koju je iznio kroz pjesmu, već i vlastitoj mašti koja će nam pomoći da doživimo pjesmu na subjektivan način i da je prihvatimo i na nju gledamo kao književno djelo, kao umjetnost. Pritom zaboravimo smisao i besmisao, istinu i neistinu, realno i nerealno i prepustimo se igri riječima i možda je najbolje reći, prepustimo se književnoj stvarnosti.

2.1. Postmoderna kultura i pjesništvo

Slabinac u svojoj knjizi ističe kako je cjelokupna postmoderna kultura kultura krize i to iz razloga jer se bavi propitivanjem temeljnih učenja, postavki i civilizacijskih dometa postmoderne i moderne tradicije. Ona navodi tzv. pojam *mise-en-abîme*, odnosno pojam *bezdaności*, koji spada među najzanimljivije pojmove u teoriji postmodernističkog pripovijedanja.⁹ Zašto sam se onda dotakla ovog pojma, a vezan je uz naratologiju i teoriju pripovijedanja? Upravo iz razloga što preko njega mogu objasniti kako funkcionira postmoderna umjetnost tj. što je cilj postmodernog djelovanja. Naime, postoje različita tumačenja ovog pojma, ali sva se više-manje zasnivaju na činjenici kako se pojma *bezdaności* tiče ključnih pojmova postmoderne tradicije kao što su kriza temelja, kontingencija, antifundacionalizam i antiesencijalizam što ističe i Vladimir Biti u *Pojmovniku suvremene književne teorije*. Isto tako bitno je spomenuti dekonstrukcijsko tumačenje pojma *bezdaność*, a ono naglašava kako se reprodukcija teksta vrši kroz neprekidnu razgradnju tekstovnih jedinica kojima se pridaju nova značenja. Riječ je dakle o neprekidnom procesu preoznačavanja.¹⁰ Dolazi do potpuno nove organizacije teksta, također dolazi do

⁹ Prema Gordana Slabinac, *Sugovor s literarnim davlom*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006. g., str. 13.

¹⁰ Isto, str. 15 i 16

novih tumačenja mjesta, prostora i vremena. Iz toga proizlazi da je i sam pisac postmoderne u položaju filozofa jer tekst što ga piše tj. djelo koje stvara, nisu vođeni već ustaljenim pravilima i ne može se na njega primjenjivati poznate kategorije.

*Vjerujte mi – to su stvari / Privida. Ja sam usna, / Oko sam i uho koje se / Mršti u pozadini. Bizarno / Ali jasno.*¹¹

Zanimljiva je rečenica koju Slabinac u svojoj knjizi ističe, a to je: *Umjetnik i pisac, dakle, rade bez pravila, kako bi uspostavili pravila onoga što će nestati.*¹² Što nam dakle ona poručuje? Čisto nas navodi na činjenicu kako postmoderni umjetnik ne pronalazi oslonac koji se zasniva u tradiciji. Estetičke, ideološke, filozofske i mnoge druge tradicije zapravo padaju u vodu iako nije to slučaj u svakog postmodernog autora. Upravo iz tog razloga česta je uporaba ironije, čak i ludizma kao vrlo bitnog elementa, a to je često obilježje Stojevićeve poezije o čemu će kasnije biti više riječi. Isto tako različitost igara, pritom ne mislim samo na igru riječima, već i igru grafijom, pojmovima i dr. Hiperbola je isto tako jedan od bitnih obilježja avangarde i kasnijih umjetnosti. Naime, ovo je razdoblje kada je došlo do velikih poetičkih suprotstavljenosti kao i u razdoblju avangarde, pa iz toga proizlazi kako je zapravo došlo do potpunog prevrednovanja svih vrijednosti. To znači da se sve tradicijske konvencije i postupci ukoliko nisu u potpunosti odbačeni podvrgavaju temeljnom načelu preobrazbe.¹³ Promatrajući sve navedeno dobivamo uvid u vrlo bitnu ideju moderniteta, a to je upravo ideja originalnosti koja je u Stojevića ne samo očita, već njegova zbirka predstavlja potpuno osvježenje na književnoj sceni. *Zaokret u pejzažu* zbirka je potpuno inovativne, zanimljive poezije čije čitanje pruža novi pogled na moderno, logičko tj. apsurdno i lijepo.

¹¹ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 88.

¹² Gordana Slabinac, *Sugovor s literarnim davlom*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006. g., str. 28.

¹³ Isto, str. 150.

Je li jednostavno, je li ljudski? / Je, ljudsko je. Budući da i on / Zna simboliku ambijenta u / Kojem se našao. To mu / Ništa ne olakšava. Svijest je / Privid kojom kitimo upite / O našoj patnji.¹⁴

2.1.1. Zaokret i postmoderna

Nemoguće je zapostaviti moderne elemente tj. odmaknuti se od njih kod definiranja uvjerljivosti pjesničke slike u Stojevića. Zato ću nastojati povezati sve te elemente kako bi uspješno izložila temu. Sam pjesnik uvijek gleda na određenu stvar drugačije, upravo je u tome njegova privilegija. On čak i u onom otprije poznatom otkriva nešto novo i neviđeno. Pa kako kaže Pavletić ukoliko neki predmet nije nov, nego je naprotiv svima poznat, valja ga barem osvjetliti iz neobičnog kuta.¹⁵ Izvrstan primjer za to su sljedeći stihovi Milorada Stojevića:

Dim je lukaviji od mrava / I svijetlosti. On se progura / Između vrata i vratnica, / Kroz ključaonicu. Onda / Vas osvaja u snu. Reže vam / Pod. Vrat obavija / Glumeći fini nož.¹⁶

Dim je kao ustaljena pojava, na koju smo već svi navikli, opisana na potpuno inovativan način. Koristeći stilska sredstva i igrajući se riječima Stojević dobiva element začudnosti. Izbor riječi je toliko pomno biran da nas pjesnik uspijeva uvjeriti u rečeno tj. naš um podsvjesno stvara slike.

¹⁴ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 46.

¹⁵ Prema Vlatko Pavletić, *Ključ za modernu poeziju*, ČGP DELO, Ljubljana, 1986. g., str. 21. i 22.

¹⁶ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010.g., str. 22.

Navodim tvrdnju Romana Jakobsona koji kaže: *Kada tražimo pravu riječ koja bi nam omogućila da vidimo predmet, mi izabiremo riječ koja je neuobičajena, bar u tom kontekstu, riječ nad kojom je izvršeno nasilje.*¹⁷ Zato moderni pjesnici više od svega vole različite neobičnosti i pretjeranosti te se služe groteskom, hiperbolom, ironijom i dr. Sve one stvari i pojave na koje smo već navikli, koje su dio tzv. automatskog zapažanja oni nastoje odmaknuti od tradicionalnog načina gledanja te ih kroz umjetnost učiniti zanimljivim i začudnim.

¹⁷ Prema Vlatko Pavletić, *ključ za modernu poeziju*, ČGP DELO, Ljubljana, 1986. g., str. 28.

2.2. Sudar staroga i novoga

Iako je kod Stojevića često narušavanje sintaktičke cjelovitosti, isto tako često inzistira na vizualnoj poeziji (grafička) i igri riječima¹⁸, te nam do te mjere narušava tradicionalno shvaćanje poezije, a time dolazimo i do problema kako *dešifrirati* pjesmu.

Značenje kao takvo u postmodernoj poeziji nije bitno niti mu se predaje velika važnost. Sorel smatra kako se više pažnje pridodaje samom procesu skrivanja značenje i smisla.¹⁹ Ako i je tako moramo shvatiti da svatko od nas na drugačiji način poima određene pojmove, a to je u poeziji ponajviše očito. Možda je riječ o tome da se moramo naučiti čitati modernu tj. postmodernu poeziju zaboravljajući na sva prije stečena iskustva. Što time želim reći? Svatko od nas promatra tekst na određen način, kroz kontekst, ali i kroz prethodno stečena znanja, možda je u poeziji cilj da se prepustimo isključivo maštanju, ne očekujući nikakav cilj tj. smisao. Odmak od tradicije, uvijek je na neki način težak posao. Veza između označenog i označitelja zato se često gubi jer pjesnik odstupa od povezivanja pojmova na tradicionalan način i uvodi nešto sasvim novo što može uzrokovati recepcijske probleme. Ali to je u jednu ruku i bit onoga što nam autor želi prirediti.

Zavoljeti postmodernu poeziju vrlo je lako imajući na umu da nije sve podređeno smislu. Možda se upravo sada vidi koliko je kompleksna sama tema ovog završnoga rada. Govoriti o nečem uvjerljivom, u smislu istinite tvrdnje, i to povezati sa postmodrnim pjesništvom teško je. Ali sam Stojević na toliko vješt spaja nespojivo. Pjesničke slike su ono u čemu treba tražiti uvjerljivost. Dolazi

¹⁸ Valja istaknuti ciklus pjesama *Znak onoga koji piše* kao primjer neobično konstruirane poezije. Ciklus je podijeljen na jedanaest dijelova, a zadnji, jedanaesti dio završava jednostavnom rečenicom koja glasi: *sudbonosni znak reče*. (Vidi: Prilog 1.)

¹⁹ Prema Sanjin Sorel, *Riječka književna avangarda*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001 g., str. 85.

do sudara logike i apsurdna do te mjere da nas autor uspijeva uvjeriti u ono što je potpuno nemoguće i nelogično. To je mjerilo dobrog pisanja i mjerilo onoga što nazivamo dobra postmoderna poezija.

2.3. Mašta i poezija

Sam Grassi u svojoj knjizi kaže kako je mašta čovjekova najviša spoznajna moć.²⁰ Veliku ulogu dakle kod same pjesme nema samo pjesnik već i čitatelj koji na neki način izražava svoju metaforičku sposobnost interpretirajući umjetničko djelo, a u ovom slučaju postmodernu poeziju koja je već sama po sebi posebna i maštovita. Zato navodim i sljedeću Grassievu tvrdnju:

*Čovjekovo djelovanje karakterizira se slobodom prema prirodi; u toj slobodi ispoljava se mašta individuuma. Upravo njom, tj. ingenioznim uvidom u zajedničke prakse; vrši se prenošenje značenja koja određuju ljudsku praksu.*²¹

Ne samo da je zanimljivo promatrati maštu u odnosu na racionalno mišljenje već je doista veliki pothvat napisati nešto toliko uvjerljivo da nam mašta bez obzira na nemogućnost logičnog povezivanja stvara nevjerojatne slike. To je uspio i Milorad Stojević kroz svoju poeziju. Različitost mišljenja čitatelja tj. čitateljeva maštovitost i sposobnost prihvatanja nečega drugačijeg, netradicionalnog i modernog te mogućnost različitog umjetničkog stvaranja samog pjesnika smatram da je uvelike promijenila suvremenu poeziju, pa i umjetnost uopće. Mašta je u njega svedena na izraz iracionalnog svijeta, a prema tim pretpostavkama, semantički, slikoviti jezik tzv. *demitizacijom* postaje izrazom igre, duhovitog vica, literarnog manirizma, svjedočanstvom iracionalnog i apsurdnog²². Isto tako valja napomenuti kako sve riječi u modernoj poeziji, riječi misaonog značenja na neki način treba smatrati figurama riječi tj. tropima i one su kao takve neophodne te nam pomažu da zadovoljimo stalnu potrebu za zornim predočavanjem. O stilskim figurama i njihovom utjecaju na poeziju bit će riječi, ali nešto kasnije.

²⁰ Prema Ernesto Grassi, *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981. g., str. 16.

²¹ Isto

²² Isto, str. 62.

Posebno je zanimljivo pitanje koje se postavlja u Grassievoj knjizi, a to je kakvom to sposobnošću ljudi „vide“ veze između stvari, što čini pretpostavku metafore?²³ Naime, tim pitanjem bavili su se teoretičari manirizma u 17. i 18. stoljeću, a kao odgovor na to pitanje kažu sljedeće. Oni traženu sposobnost nazivaju *ingenium* i definiraju je kao *oštroumlje*. Giovanni Pellegrini, teoretičar manirizma u svojim djelima *Delle acutezze che altrimenti spiriti, vivezze, concetti volgarmente si appellano* (1639.) i *Fonti dell'ingegno* (1650) tako navodi bit, vrstu i porijeklo *oštroumnosti* s obzirom na određeni literarni stil i kaže kako je *oštroumlje* odlika čovjeka koji umije na nov način povezati stvari i riječi, te ih slikovito predočiti. Dalje se zaključuje kako ingeniozno oštroumlje otkriva nama još nepoznat svijet, kako izaziva čuđenje i divljenje jer nas odvraća od onog na što smo navikli i što i sami možemo izvesti. *Ingenium* se također definira kao ono što sili čovjeka da se više ne zadovoljava onim izvornim, koje mu pruža priroda, već da potaknut tim izvornim porivom, nastoji dostići novu, njemu nepoznatu realnost. I upravo postupkom uočavanja neslućenih veza, čovjek otkriva nove oblike zajednice.²⁴ To možemo dovesti u vezu i sa poezijom, naime sam čitatelj koji uzima u ruke modernu poeziju svjestan je (ili će to tek postati) da ga pri čitanju takve poezije ne očekuje nešto jednolično i „poznato“. Svatko od nas pristaje na to da otvori svoj um maštanju, te da nastoji u glavi spojiti naizgled nespojivo. Ako to uspijemo doživjeti čitajući postmodernu poeziju možemo reći da je pjesnik uspio dočarati i prenijeti svoje misli na način da ga čitatelj bez obzira na besmisao i nelogičnost na neki način razumije. Rječitost pjesnika je ono što nam pomaže da maštamo, da u glavi stvaramo slike koje su potpuno drugačije od onog što se očekuje:

²³ Prema Ernesto Grassi, *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981. g., str. 78.

²⁴ Isto, str. 80.

*Zato se i presvlačim / U papir. Sva je prilika / Da izrazim svoje osjećaje. /
Preodjenuvši se u papir / Gutam ga kao da je spužva / Iz tvrđavinih
temelja.*²⁵

To možemo povezati sa činjenicom da i pjesnik i čitalac ima svoju individualnu maštu. Sam umjetnik polazi od onoga što nastaje u njegovu duhu, a on nastoji osjetilne pojave dovesti u nove odnose i time im daje značenja koje izražava svojim djelom.²⁶ Svjestan je toga i sam Stojević koji u jednoj pjesmi kaže:

*Najstarije je u maštanju. / To valja ukrasti prirodi, / (...)
/Čega god se sjetim netko je / Već pretvorio u stvarnost. Čega / God se
sjetim to čudo pretvori / U već davno rečeno. Obitavam / U rečenome.*²⁷

*(...) Rječnicima / Uvijek nešto nedostaje / O tome. Budući da su /
Namijenjeni običnim. / Svojim prilikama.*²⁸

²⁵ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 104.

²⁶ Prema Ernesto Grassi, *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981. g., str. 153.

²⁷ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 56.

²⁸ Isto, str. 104.

2.3.1. Funkcija mašte

Fantazija na kraju rezultira kao bit svega. Mašta je ono što čini modernu poeziju toliko posebnom. Sloboda uma, sloboda književnih postupaka i forme i igra riječima usprkos tome što su obilježja postmoderne poezije uvelike potpomažu i uvjerljivosti pjesničke slike. Promatrajući stihove potvrđujemo činjenicu kako pjesnik toliko dobro barata riječima i terminima te dovodi u vezu motive koji rezultiraju time da ono što je naizgled potpuno besmisleno u našoj glavi dobije novi smisao, smisao da opusti, zabavi i oslobodi čitatelja „starih“ načina izražavanja u poeziji. Kako je i sam pjesnik imao mogućnost izbora, tako i nama ostavlja mogućnost da kroz stihove njegovu poeziju prihvatimo na vlastiti način, na način koji nam nalaže naša mašta. Dotaknuti ću se i Aristotelova tumačenja mašte koji kaže kako psiha nema uvid bez fantazme, bez slike. Objašnjava se i pojam *noeîn*, a u antičkoj tradiciji taj se pojam smatra sposobnošću „vida“ i to najvećom sposobnošću „u-vida“ u one slike na kojima se temelji svaka moć razlikovanja i tumačenja, jer se kako kaže pomoću njih pojavama prenose značenja.²⁹ *Nous posjeduje „slike“ koje na vanjski svijet prenose smisao. Slika povezuje pojavu s onim što valja razjasniti, tj. s čovjekovim potrebama i pitanjima koja mu se nameću.*³⁰

Zanimljivo je kako Bachelard u svojoj knjizi percipira pjesničku sliku. On kaže kako se od čitatelja pjesničkih tvorevina traži da sliku ne doživljava kao puki objekt, nego da pojmi njezinu specifičnu stvarnost.³¹ Sve se to povezuje sa fenomenologijom. Fenomenološko istraživanje pjesništva, odnosno promišljanje ishodišta slike u individualnoj svijesti, bavi se upravo pitanjem kako događaj poput pjesničke slike, može djelovati na druge i to unatoč zaprekama zdrava

²⁹ Prema Ernesto Grassi, *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981. g., str. 170.

³⁰ Isto, str. 170.

³¹ Prema Gaston Bachelard, *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 7.

razuma. Bacherald ističe René Huygheovu tvrdnju da treba priznati da je pjesništvo angažiranje duše. Možda ovo zvuči poprilično patetično jer sama sintagma „angažiranje duše“ otvara druga pitanja. Pitanja postoji li uopće duša, gdje se ona točno nalazi i dr.? No, time se u ovom završnom radu neću baviti. Ali da pjesništvo je svojevrsno djelovanje duha tj. onog što se javlja u čovjekovu umu to nije teško dokazati. Dovoljno je već da se prisjetimo sposobnosti imaginacije. Upravo se u pjesmama očituju snage koje nisu povezane sa sferama znanja.³² Nakraju opet dolazimo do istog zaključka, a to je kako pjesnička slika nameće problem kreativnosti bića, pritom misleći i na čitalaca i na pjesnika. Durand u svojoj knjizi navodi: *Imaginarno – to jest skup slika i veza među slikama koji tvori mišljeni kapital homo sapiensa – ukazuje nam se kao veliki temeljni nazivnik pod koji se svrstavaju svi postupci ljudske misli*³³.

2.3.2. Čitatelj postmoderne poezije

Kakav zapravo mora biti čitatelj postmoderne poezije? Na ovo sam pitanje već djelomično pokušala odgovoriti, ali u ovom dijelu završnoga rada nastojat ću dati nešto detaljniji odgovor. Smatram kako čitatelj postmoderne poezije mora imati sljedeće odlike, a to su prije svega da je netko tko voli poeziju i isto tako netko tko je spreman na nešto „drugačije“. Čitatelj postmoderne poezije mora biti netko tko mašta, netko tko je spreman doživjeti književnu stvarnost na način na koji to radi sam pjesnik. Ne govorim pritom da čitatelj mora u potpunosti razumijevati pjesnika jer kao što sam već govorila smisao u postmodernoj poeziji gubi na važnosti. Bitan je način na koji čitatelj

³² Prema Gaston Bacherald, *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 9.

³³ Prema Gilbert Durand, *Antropološke strukture imaginarnog*, Biblioteka August Cesarec, Zagreb, 1991. g., str. 23.

doživljava djelo, a to je uvjetovano i simpatijom koja nastaje između čitatelja, pjesnika i samog književnog djela. Upravo je sposobnost imaginacije ono što je najvažnije i ono što omogućuje da uživamo u poeziji. Funkcija nestvarnog tj. onoga što se rađa najdublje u nama i to jedino maštajući, ono je što nas tijekom čitanja može uznemiriti, razveseliti, rastužiti, opčiniti, odvesti nas na potpuno drugu razinu i dati nam mogućnost da ono što se čini posve nelogično doživimo na vlastiti način i isto tako da stvorimo vlastite slike. Bachelard u svojoj knjizi govori kako se imaginacija smatra najvećom snagom ljudske prirode, a cilj koji želi postići u svojoj tautologiji jest da spriječi poistovjećivanje slika s uspomnama.³⁴ Moje je mišljenje kako to nije u potpunosti moguće, jer je čovjek vezan uz svoje uspomene i uz svoju prošlost i često je vrlo teško u potpunosti zaboraviti na već ranije doživljeno. Ali možemo to protumačiti na drugačiji način odnosno čitatelju poezije pridodati još jednu odliku, a to je da se valja suprotstaviti automatizmu i biti sposoban prihvatiti, bez obzira na doživljeno, ono što se pjesmi nudi. Upravo je automatizam taj koji najviše od svih postavlja zamke.³⁵ Čitatelj postmoderne poezije, možemo zaključiti iz svega spomenutog, mora biti osoba otvorena novom, drugačijem, sklona maštanju i imaginaciji, voljna prihvatiti apsurd, nelogičnost i preoznačavanja. U postmodernoj poeziji se upravo kreće od onog subjektivnog, zaboravljajući pritom na bilo kakva ograničenja. U tome i jest njezino bogatstvo tj. bit. Izrazita otvorenost i nepodvrgavanje ikakvim normama jest ono što omogućuje pjesniku tj. čitatelju da ga misli povedu u potpuno drugom pravcu i da otvorimo svoj um maštanju.

Ti si upravo onaj kojega tražim. / Bistar i ozaren. Što ja / Ne bih mogao reći za sebe. / U tebi su neke trave, / U meni je tratina. Žetelac / Izlučuje

³⁴ Prema Gaston Bachelard, Poetika prostora, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 21.

³⁵ Isto, str. 22.

*svoj smisao. / Tamo gdje se spajaju neke rijeke nije uvijek / Sreće. Kažem vam / Napamet ali vjerujem / Ulici koja me progoni / Da vam to kažem.*³⁶

2.3.3. Zaokret kao lirski asocijativni putopis

U pjesmama Stojević povezuje različite kulture, jezike, pojmove... Upravo iz tog razloga, *Zaokret u pejzažu* možemo smatrati lirskim asocijativnim putopisom:

(...) Taj čovjek upućen / Je u subway kao da je / Orfej iz Guinnessa. Da drži / U ruci pjenu Guineesa. Druga mu je / obgrlila whisky. / Je li to nacrtao Voltaire / S bezbroj masnih umaka.

*(...) Je li / Ovo možda ljudski jezik? Ili Europa / Cjeliva svoju ranu na podmetaču / Za kompjuterskog miša? / Moja mačka Lujza skače po njemu./ U slow-motionu snimam njezin skok. (...) / Onom Bretonu u čast.*³⁷

Pomoću njih nastoji nam na neki način stvoriti ushit i želju da njegovu poeziju čitamo i dalje. Upravo taj ushit vodi nas u ono imaginarno, u ono što nas tjera da određenu zbirku čitamo i dalje. Zato je problem uvjerljivosti pjesničke slike jedno od mjerila dobrog pisanja. Ne kaže se uzalud: *Dobro izricanje jedan je od čimbenika dobrog življenja.*³⁸

Naravno, postoje elementi po kojima je Stojevićevo pjesništvo djelomično avangardno, pa su u njemu prisutni elementi primjerice ekspresionizma ili pak

³⁶ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., 2010. g., str. 145.

³⁷ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 110.

³⁸ Gaston Bachelard, *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 14.

nadrealizma. Nikako se nisam mogla udaljiti od pojma automatskog pisanja kao bitnog elementa nadrealističke književne tehnike.³⁹ Upravo mi to pada napamet kod asocijacija koje se nižu u *Zaokretu*. Taj svojevrsni diktat podsvijesti pronalazimo na nekoliko mjesta u zbirci, ali smatram kako su takvi elementi potpuno irelevantni gledajući tj. uzimajući u obzir cijelu zbirku. I sami znamo da se u stvaralačkom procesu kod nadrealizma mora isključiti kontrola svijesti i zapisivati doslovce sve što pjesniku pada na pamet. Smatram da takva tehnika nije održiva u potpunosti jer ipak svijest je važna za svakog umjetnika, ali je zanimljiva ideja koju je nadrealizam kao takav poticao. Elemente nadrealizma pronalazim recimo u sljedećim stihovima:

*Dim, nastavljam, srče med. / Je li on kokoš ili svila? / Vrte mi se u šećeru, /
Vrte mi se u nasadima / Pokraj oka. Okrajak / Je u čaju. Ječi kao pogled / S
dima*⁴⁰

Međutim, hrvatska književnost kao takva nadrealizam nije poznavala, pa ga nalazimo samo u tragovima kod pisaca. Takav je slučaj i u Stojevića. Iako u Hrvatskoj nije bilo naglašeno artikuliranog pokreta koji bi mogao predstavljati avangardnu književnost, rješenja koje je nudila europska avangarda za hrvatsku književnost postala su bitnim i uvelike utjecala na nju.⁴¹

³⁹ Prema Milivoj Solar, *Rječnik književnog nazivlja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006. g.

⁴⁰ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 23.

⁴¹ Prema Aleksandar Flaker, *Poetika osporavanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.g., str. 100. i 101.

3. Podjela pjesničkih slika

Nakon gore navedenih tvrdnji i na neki način ponuđenih objašnjenja ili makar pokušaja istoga možemo govoriti o pjesničkoj slici na način na koji smo to napravili na samom početku, a to je podijeliti ju na nekoliko vrsta i to prema osjetilima kojima pjesnik izražava i „crta“ pjesmu. Pjesničku sliku dijelimo na:

- Vizualnu
- Auditivnu
- Taktilnu
- Olfaktivnu
- Gustativnu

Za svaku od gore navedenih vrsta pjesničke slike navesti ću primjer kao dokaz na gore navedene tvrdnje, a ujedno i kao pokazatelj pjesnikova umijeća baratanja riječima do te mjere da nas uspjeva uvjeriti u potpuno suprotno onomu čemu vjerujemo i onomu što se iz prethodnih iskustava i znanja možda očekivalo. Iako ponavljam, smatram da bi se kod čitanja ovakvog tipa poezije valjalo riješiti automatizma, te sagledati pjesme na maštovit način tj. prepustiti se književnoj stvarnosti.

Kao primjer vizualne pjesničke slike navodim sljedeće stihove:

*U istom smo čamcu. / Psi i ja. Oni gledaju mene / A ja kuhara u cockpitu.
/ Odvodi ih / Na tržnicu pasa u Seongnam. / Tamo će biti izloženi / Ispred
modernih kotlova za kuhanje.⁴²*

*Kockicama leda što se puše u / Staklenom zamrzivaču. Malo / Otvorenom
da bi se vidjela / Ta crvenobijela agonija jastoga.⁴³*

⁴² Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 26.

Dalje navodim auditivnu pjesničku sliku:

*U čaškama se prepliću / Mladi šišmiši. / Cvrkuću kao sojina pljeva*⁴⁴

*Kotlovi se puše. Napušeni su / Dlakama i mesom koje cvrči.*⁴⁵

Taktilna pjesnička slika vidljiva je u sljedećim stihovima:

*Režući njime, tim staklom, / Naša topla koža cvate kao / Ruža na
prostirci, kao latice / Na tebi u odsjaju zrcala.*⁴⁶

Nadalje olfaktivna pjesnička slika vidljiva je u stihovima:

*Osjećaj u zadanu prostoru. / Toliko je smiren da / Miriše na smrt i
prašinu*⁴⁷

I kao primjer gustativne pjesničke slike navodim sljedeće stihove:

*Kao časti koju ždere prošlost. / Lakonske li pošasti, stidi se / Moj kolač
pod jezikom. Njegova / je narav nepredvidljiva.*⁴⁸

Isto tako pronalazimo i sinesteziju, a primjeri tako izgrađenih stihova nas doista ostavljaju bez riječi, kao da nas tjeraju osjetiti i čuti isto ono što lirski subjekt osjeća i osluškuje:

*Koraci fijuču kroz staklo. / Lagašno, kako oni samo, / Znaju. Krvavo
znaju, / Slušajući glazbu ispod / Mahovine. Koju tek / Okusih malim
zapažanjima.*⁴⁹

⁴³ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 40.

⁴⁴ Isto, str. 105.

⁴⁵ Isto, str. 47.

⁴⁶ Isto, str. 126.

⁴⁷ Isto, str. 21.

⁴⁸ Isto, str. 17.

⁴⁹ Isto, str. 70.

3.1. Uloga mikrostruktura stila

Već sam u jednom dijelu ovog završnog rada napomenula kako sve riječi u modernoj poeziji, riječi misaonog značenja na neki način treba smatrati tropima i one su kao takve neophodne te nam pomažu da zadovoljimo stalnu potrebu za jasnijim predočavanjem. Dotaknuti ću se sada njih, ali i drugih mikrostruktura stila, prema Škreb-Stamaćevoj podjeli. Naime smatram kako je korištenje mikrostruktura stila također jedan od elemenata postizanja uvjerljivosti pjesničke slike jer je riječ o posebnom izboru riječi prilikom pisanja pjesme. Škreb-Stamać u svojoj knjizi *Uvod u književnost* navode sljedeće, a to je da govor intelekta, kao i njegov najviši oblik, znanstveni stil, nastoje da se strogo drži uobičajeni način izražavanja i da se u njega ne uvode nikakve novine. Suprotno njemu, tu je individualni afekt koji teži za tim da se probije u jezik i izrazi nečim jedinstvenim i neobičnim. Budući da umjetničko djelo, u ovom slučaju pjesma, daje specifične obavijesti o stvarnosti samim time što prikazuje određen model svijeta bez neposredne veze sa stvarnošću koja ga okružuje, ono je po svojoj prirodi stvaralačko i težiti će tome da tu kreativnost izrazi prije svega svojim jezikom. Upravo će se zato obilato poslužiti svim jezičnim mikrostrukturama koje je afektivni govor stvorio.⁵⁰ *Pjesnička slika je iznenadni izron jezika na površinu, ona je uvijek pomalo iznad jezika nositelja značenja. Stoga doživljavati pjesme znači osjetiti blagodat iskustva pri izranjanju nečeg novog.*⁵¹

Nastojat ću prikazati na koji način u Stojevićevoj poeziji funkcioniraju mikrostrukture stila. U Stojevića uočavamo primjerice **mikrostrukturu opozicije**:

⁵⁰ Prema Škreb-Stamać, *Uvod u književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1997. g., str. 233.

⁵¹ Gaston Bachelard, *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000. g., str. 14.

*Pijesak se cijedi u provaliju, / (...) / U sniježno doba. / (...) / Daleko je daleko, a pustinja blizu.*⁵²

*Nekako, grede su još uvijek / Ispod krova, a krov je u grobu.*⁵³

Nadalje pronalazimo **mikrostrukturu ponavljanja**, pa navodim sljedeći primjer:

*Papar. Cimet. Papar. / Cimet, (...)*⁵⁴

Javlja se i **mikrostruktura pojačavanja** tj. hiperbola:

*Trgovac je nekad bio mlađi, a ona / Još, još mlađa. (...)*⁵⁵

Stojević također koristi **mikrostrukturu prenesena značenja**, dakle metaforu:

*Režući njime, tim staklom, / Naša topla koža cvate kao / Ruža na prostirci, kao latice / Na tebi u odsjaju zrcala.*⁵⁶

Rabi i personifikaciju:

*Magla je ustala s / Travnate postelje. Dignula / Ruke prema pospanim ljudima*⁵⁷.

Poredba Stojević često koristi:

*Javljavu se iz pisma poznate riječi / Kao pijetlovi. (...)*⁵⁸

*Gdje su oni ostakljeni / Ormari koji nas vjerno / Čuvaju kao uvježbani psi.*⁵⁹

⁵² Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 33.

⁵³ Isto, str. 35.

⁵⁴ Isto, str. 38.

⁵⁵ Isto, str. 116.

⁵⁶ Isto, str. 126.

⁵⁷ Isto, str. 11.

⁵⁸ Isto, str. 34.

⁵⁹ Isto, str. 35.

Afektivnom pjesničkom izražavanju naročito služi **epitet**, tj. pridjev:

*(...) Vjetrovi su. / Vlažni i spašeni. (...)*⁶⁰

*Što sve to kvari ovu prozirnu / Kavu. (...)*⁶¹

Još ću samo napomenuti kako **igra riječima** isto tako vrlo bitan element Stojevićeve poezije. Što zapravo spada u pojam *igra riječima*? Tu spada pjesnikovo pravo da određenu riječ izrazi na poseban način bilo da tu riječ skрати ili pak proširi, bilo da je unakazi ili pak izvrne. To je znak slobodnog, originalnog i neočekivanog pjesničkog izražavanja. Čak bi se u igru riječima mogla ubrojiti i mikrostruktura ponavljanja. Igra riječima stoji u opreci s dosad nabrojanim mikrostrukturama iz razloga što ona djeluje tako da uništava normalnu funkciju jezika.⁶² Takvih primjera pronalazimo i u *Zaokretu*:

*„Oh. Lady, lady look, grobno / mjesto želim“*⁶³

*Bam, bam, bam, deng, deng, / Ding, ding, dong ... Blue moon. / Večera je priložena, please. Ding,/ Dong, dong blue moon... Muuun.*⁶⁴

⁶⁰ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 104.

⁶¹ Isto, str. 134.

⁶² Prema Škreb-Stamać, *Uvod u književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1997. g., str. 266.

⁶³ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 118.

⁶⁴ Isto, str. 75.

4. Fragmenti Stojevićeva pjesništva

U nastojanju proučavanja pjesničke slike u poeziji Milorada Stojevića tj. u njegovoj zbirci *Zaokret u pejzažu* nastojala sam posvetiti pažnju fragmentima i pjesničkim slikama koje se u zbirci često ponavljaju, možemo ih nazvati temeljnim pjesničkim slikama. Zbirku sam išitala nekoliko puta pišući ovaj završni rad i nemoguće je isključiti činjenicu kako postoje određene slike koje se u *Zaokretu u pejzažu* nekoliko puta spominju te ih pjesnik vrlo vješto kombinira i uklapa u različite pjesme. Zato bismo ovu zbirku pjesama mogli podijeliti na nekoliko fragmenata tj. elemenata od kakvih se ova pjesnička zbirka sastoji. Zbog nedostatka potrebne literature nastojala sam sama išitati koji su to fragmenti i na kraju sam napravila sljedeću podjelu. U Stojevića pronalazimo ove fragmente:

- Putopisni

*(...) Nisam / Hitar na spoznanju, / Ali pustinja Gobi me / Primorava da stavim / Masku na usta.*⁶⁵

*Svu mutnu vodu rijeke Hahn / Sasuo sam u svoj mali putni ćup.*⁶⁶

*Između Seongdama i Seoula. Negdje / Kraj stanice Moran, gdje ono / Sretnoh onog Kineza / koji je veslao na čudnom kotaču.*⁶⁷

⁶⁵ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 89.

⁶⁶ Isto, str. 107.

⁶⁷ Isto, str. 20.

Sama zbirka često se kod kritičara smatra lirskim asocijativnim putopisom što sam više puta spomenula i to upravo zbog pjesničkih slika istoka i njegovih pejzaža.

- Animalistički

*Zmije piju bambusov sok*⁶⁸

*Ormari koji nas vjerno / Čuvaju kao uvježbani psi.*⁶⁹

*Žaba spava u pokretu / Koji valja sa strahom*⁷⁰

Animalistički motivi zaista su česti u pjesmama i zapravo postoji veliki niz stihova u kojima su zastupljeni. Navela sam samo nekoliko stihova koji se odnose na isto.

- Ludistični

*Bam, bam, bam, deng, deng / Ding, Ding, dong... Blue moon / Večera je priložena, please. Ding, / Dong, dong blue moon... Muuun.*⁷¹

Kad spominjem ludistične fragmente pritom mislim na igre riječima koje su isto tako često zastupljene. Upravo su ovo elementi Stojevićeve poezije koji nas zabavljaju i nasmijavaju, ali to im je u krajnjem slučaju i cilj.

- Ironični

*Ma, da. To su oblozi / Oko gležnja a ne / Čisti um. Taj je na smetlištu. / O, tamo je najbolji pas kojeg / Poznajem.*⁷²

Ironija je jedan od načina na koji pjesnik kreira strategiju igre. Ironijsko se često veže uz ono humoristično, ali i sarkastično, pa takve elemente često pronalazimo

⁶⁸ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 15.

⁶⁹ Isto, str. 16.

⁷⁰ Isto, str. 73.

⁷¹ Isto, str. 75.

u Stojevičevoj poeziji iako u *Zaokretu* u malo manjoj dozi. Ono što pjesnik izražava kroz ironiju možda je nešto teže uočljivo, ali je znak prevrednovanja tradicionalnih gledišta na određenu stvar ili pojavu.

- Filozofski

*Valja živjeti u predodžbama. / U njihovoj mudrosti*⁷³

Predodžba je ono što se nekoliko puta spominje u zbirci i time možda slovi kao jedan od važnijih pojmova koji u jednu ruku povezuje cijelu zbirku. Živjeti u predodžbama zapravo me asocira na svojevrsan bijeg, bijeg od starog i dosadnog, bijeg od onoga što se zasniva na logičkom. Možda je najbolje napisati definiciju same predodžbe i kako je ona iznesena u Hrvatskom leksikonu. Naime, definira se na sljedeći način *psih. doživljaj kojim se obnavljaju (reproduciraju) prije percipirani sadržaji, ali bez izvanjskih podražaja koji tim sadržajima odgovaraju; p1: živa pamćenja, p2: zamišljaj, pokušaj mentalnog oblikovanja nečega što nije bilo izravno doživljeno.*⁷⁴ Naime i sama ova definicija može se dvostruko protumačiti. Smatram kako Stojević na neki način želi ostaviti novi okus već proživljenih stvari, a kroz lirski subjekt uvijek nailazimo na svojevrsne tragove nečeg starog obučenog u potpuno novo ruho. To se dalje da nadovezati na dolje navedeni fragmenat, a to je upravo taj asocijativni za koji smatram da je jedan od temeljnih i u ovoj zbirci.

- Asocijativni

*Jezik sna o stvarima / Govori drugačije. To je / Poznata stvar, i ja tu ne /
Mogu mirno napredovati / U prepoznavanju i / Tumačenju činjenica. Za /*

⁷³ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 11.

⁷⁴ Hrvatski leksikon (<http://hrvatskileksikon.hr.com>)

Što eksperimenti nemaju testova / Ili načina da što razotkriju. / (Čajnik u kući gdje se / Nikada nije pio čaj.)⁷⁵

Kotlovi se puše. Napušeni su / Dlakama i mesom koje crvči. / Cvrči li? Kao oprobana / Asocijacija. Oh zašto sada nisam / U Odessi, u / Teksasu. / Nisam.⁷⁶

Stojević koliko god se ova tvrdnja činila paradoksalnom u *Zaokretu* nije semantički neuhvatljiv, doista možemo pratiti razvoj misli samog pjesnik kroz lirski subjekt. Iako smisao nije cilj, vrlo zanimljivim se čini to da na momente, kroz tragove možemo iščitati asocijacije koje nam daju sliku nečeg starog , ali dovoljno poznatog da nas odvede u neki novi svijet, gdje promatramo stvari na pjesnikov neobičan način. To je ono začudno što nikog ne začuđuje. To je odlika dobrog pisanja. Upravo je asocijacija ono što nam stvara posebne slike i što potiče našu maštu.

Uzevši u obzir gore izdvojene fragmente, a naglašavajući da semantički Stojevića u *Zaokretu* ipak možemo do neke mjere pratiti da se zaključiti kako se uvjerljivost temelji i na poznatim pojmovima i stvarima , ali prikazanim na pjesniku svojstven način. Kada bi izdvajali ostale fragmente mislim da bi posao koji radimo bio izrazito dug. U tome je bogatstvo pjesnikova uma i ove zbirke. A i sam je rekao:

Bogatstvo je naše / Postojano. Ne hlapi. / Sva su sita namirena. Ispod / Njih dođemo kao komadići, / Kao užad za ukras.⁷⁷

Dotaknuti ću se još jednog bitnog elemenata Stojevićeve poezije tj. konkretno ove zbirke, a to je inojezičnost. U zbirci se tako učestalo javljaju

⁷⁵ Isto, str. 123.

⁷⁶ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 47.

⁷⁷ Isto, str. 69.

anglizmi (*lady, whisky, blade runner, please, slow motion...*), čak pronalazimo i pokoji latinizam (*Mare, in signum vere et perpetuae potestatis*).

Navodim dalje element koji nas isto tak vraća u stvarnost tj. vraća u stvarnost možda nije dobar izraz, bolje rečeno asocira nas na nekoga, pa je to razlog trženja nekog logičkog povezivanja stvari i traženje razloga spominjanja poznatih ličnosti, u potpuno drugačijem kontekstu naravno, ali to nas ne iznenađuje, pa tako Stojević u svojem *Zaokretu* spominje: Nikolu Šopa (*Tamo / Se valucka sarkofag s / Kostima Nikole Šopa*), Voltaira (*Je li to nacrtao Voltaire / S bezbroj masnih umaka*⁷⁸), Dragutina Tadijanovića (*Kako bi pjesmu vjerojatno / Završio nenadmašni Dragutin Tadijanović*⁷⁹), Walta Disneya (*Lutke su, na sreću, / Zbrisale na film u / Postprodukciji, zamrzle se / S Waltom Disneyom i ostalima*⁸⁰), Goethea (*Oni čitaju Goethea, ljube Lotte*⁸¹), Bretona (*Onom Bretonu u čast.*⁸²) i dr.

Valja istaknuti još jedan element uvjerljivosti, a to su citati koje Stojević navodi na početku nekoliko pjesama. Pa pronalazimo citat Dragutina Tadijanovića o prigodi 101. rođendana: *Došao je, sjeo i gledaju ga te se pitaju je li to moguće i je li to uistinu on.*⁸³ Također je naveden i citat Dalibora Cvitana (*Unutar vani*): *Vani je unutra na straži.*⁸⁴ Isto tako pjesnik izdvaja citat iz Chuyongka, korejske pjesme Hyangka iz razdoblja dinastije Silla: *Plešuci u prijestolnici pod mjesečinom / Do kasno u noć / Vratio sam se kući i u svom*

⁷⁸ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 32.

⁷⁹ Isto

⁸⁰ Isto, str. 82.

⁸¹ Isto, str. 110.

⁸² Isto

⁸³ Isto, str. 19.

⁸⁴ Isto, str. 33.

*krevetu / Zatekao četiri noge. / Dvije pripadaju meni. / Čije su druge dvije? / Ali, zašto su moje noge / Odvojene od mene. / Što sada?*⁸⁵

Posvete koje piše također su zanimljiv element njegove poezije, pa tako možemo kroz ciklus pjesama *Mačka na sudoperu* vidjeti da je ciklus posvećen Lujzi, a kasnije kroz čitanje zaključujemo da se radi o mački Lujzi, dakle o životinji što je vrlo kreativan i zanimljiv pjesnikov čin.

*Moja mačka skače po njemu / U slow-motionu snimam njezin skok*⁸⁶

4.1. Simultanizam

I na samom kraju još ću se dotaknuti termina *simultanizam*. Naime, riječ je o još jednoj pjesničkoj tehnici. Definira se u knjigama kao pojam izveden iz futurističke divinacije brzine događaja u svakodnevnom životu, iz zajedničkih postulata obaju ogranaka kubističkog slikarstva i iz pjesničkog „dramatizma“, kao lokalne francuske pojave, zasnovane na koncepciji Henri-Martina Barzuna o istodobnom objavljivanju više tematskih planova (individualnom, kolektivnom i univerzalnom).⁸⁷ Dolazi do ideje da se postigne dojam o simultanoj nazočnosti u novom, sintetičkom prostor-vremenu pjesme iz čega proizlaze začudnost, ali i hermetizam. Takvu pjesničku tehniku opet djelomično pronalazim i u Stojevića, ali kod njega je hermetizam nešto što se javlja prilikom nepoznavanja određenih pojmova, a nije problem u načinu pisanja kao takvom. Sam Stojević spaja neobične prostore, pojmove, imena, životinje, privide, hranu, pića i dr. To nam još jednom daje do znanja da je riječ o postmodernoj poeziji koja ne ovisi o

⁸⁵ Isto, str. 42.

⁸⁶ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010. g., str. 110.

⁸⁷ Prema Vlatko Palvetic, *Ključ za modernu poeziju*, ČGP DELO, Ljubljana, 1986. g., str. 250.

konvencijama i pravilima, već o pjesnikovom načinu izražavanja i maštovitosti. Kako bih zaključila ovaj dio završnog rada navodim sljedeću tvrdnju: *Nikako nije slučajno da je novi pjesnički postupak usporednog redanja značenjski potpuno osamostaljenih, u sebe zatvorenih stihova koji – uskupljeni – sačinjavaju otvorene strukture uobičajenih pjesmovnih razmjera neodvojivih od novog načina doživljavanja pjesnika što putuju svijetom brzim prometima.*⁸⁸

*Gledam Charliea Parkera kako umire, / Zapravo i ja umirem u njemu, kako / Ti i poetski topos nalaže. Rekosmo tada / Da je to privremeno i opće. Je, veli i ljubav.*⁸⁹

⁸⁸ Isto, str. 252.

⁸⁹ Milorad Stojević, *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010.g., str. 157.

5. Zaključak

Što je sve potrebno kako bi pjesnička slika, a time i sama pjesma, bila uvjerljiva? Doista je teško dati odgovor na ovo pitanje bez obzira na sve gore rečeno. Iz svega proizlazi da je najvažniji element pjesnik tj. pjesnička sposobnost baratanja riječima, njegova maštovitost i način na koji stapa sve pojmove u jednu pjesmu. Uvjerljivost pjesničke slike itekako je mjerilo dobrog pisanja. To znači da pjesnik na vrlo poseban i kreativan način koristi riječi koje mu služe kao predmeti kojima će čitatelju prenijeti barem dio onoga što se krije duboku u njegovoj mašti. Zato je poezija sama po sebi kontradiktorna jer ne mora svatko od nas na jednak način definirati uvjerljivost. Tu dolazimo i do činjenice da nije samo pjesnik taj o kojem ovisi kako će pjesma utjecati na čitatelja, već da i sama čitalačka publika ima veliku ulogu. Ne samo da je bitno voljeti ili makar simpatizirati ovakav tip poezije kako bismo doživjeli tu uvjerljivost postmoderne poezije, već je bitan način na koji čitamo i interpretiramo određenu pjesmu. Kao što sam već prije spomenula u razradi samog završnoga rada Stojevićev *Zaokret* nemoguće je jednoznačno interpretirati i vrlo je teško o njoj govoriti. Subjektivnost i moć mašte u čitatelja ovdje je od presudne uloge. Upravo pjesnikova sklonost slobodnoj pjesničkoj igri, ali i njegovo pomno biranje riječi i pojmova ono je što bogati ovu poeziju i ono je zbog čega nas ona svakim novim čitanjem potakne da nam misli odlutaju u daleki Seoul, da se zajedno sa lirskim subjektom nasmijemo smrti, da zajedno gledamo čovjeka od riže ili se spotaknemo o ljusku jajeta, da zajedno popijemo martini ili pak whisky, da se zajedno umorimo od svojih doživljaja ili pak da zajedno lizuckamo sladoled od boba...

Kada se na kraju usmjeravamo na samo književno djelo važno je još jednom naglasiti kako se *Zaokret u pejzažu* smatra svojevrsnim lirskim asocijativnim putopisom kao što sam već rekla, a jedna od glavnih preokupacija kojom se lirski subjekt često bavi, to je predodžba. Tako su u zbirci vidljivi različiti elementi tj. fragmenti pjesnikova uma. On nam kroz te fragmente koje sam ja podijelila na nekoliko vrsta i to s obzirom na učestalost korištenja tih fragmenata u pjesmama. Ti fragmenti temeljeni su na pjesničkim slikama i naprosto je nemoguće izdvojiti sve jer je ova zbirka poezije izuzetno bogata. Fragmente sam podijelila kao što sam gore navela na animalističke, putopisne, ludistične, filozofske, asocijativne i ironični. Čak sam u literaturi pronašla informaciju da se radi od tzv. informacijskom preopterećenju iako osobno smatram da to nije slučaj. Pomno birane riječi pjesnika kroz koje ističe svoju kreativnost i moć mašte kod samog čitatelja rezultira vrhunskim pjesničkim djelom i naravno onome o čemu cijelo vrijeme govorimo a to je uvjerljivost. Važno je još spomenuti inojezičnost kao jedan od bitnih elemenata Stojevićeve poezije tj. konkretno ove zbirke, pa nam se tako učestalo javljaju anglizmi, čak pronalazimo i pokoji latinizam. Isto tako element koji nas na neki način vraća u stvarnost jest spominjanje poznatih ličnosti, u potpuno drugačijem kontekstu naravno, ali to nas ne iznenađuje, pa tako Stojević u svojem *Zaokretu* spominje: Nikolu Šopa, Voltaira, Dragutina Tadijanovića, Walta Disneya, Goethea, Bretona i dr. Valja istaknuti još jedan element uvjerljivosti, a to su citati koje Stojević navodi na početku nekoliko pjesama (Cvitan, Tadijanović). Posvete koje piše također su zanimljiv element njegove poezije, pa tako možemo kroz ciklus pjesama *Mačka na sudoperu* vidjeti da je ciklus posvećen Lujzi, a kasnije kroz čitanje zaključujemo da se radi o mački Lujzi, dakle o životinji što je vrlo kreativan i zanimljiv pjesnikov čin.

Na kraju valja reći kako točan odgovor na pitanje o uvjerljivosti nikad neću dati, pa nisam dala niti kroz ovaj završni rad, rekla bih da je riječ isključivo o pokušaju i mom subjektivno mišljenju. Jan Mukaržovski rekao je sljedeće: *(...) u pesništvu, u kojem preovlađuje estetska funkcija, pitanje istinitosti uopšte nema smisla: manifestacija ovde ni u kom slučaju „ne podrazumeva“ onu realnost koja čini njenu aktuelnu temu, već skup svih realnosti, univerzum kao celinu ili, tačnije, čitavo životno iskustvo autora, ili primaoca*⁹⁰. Mene je mašta ono što mi omogućuje da Stojevićevu poeziju čitam na način da me uvijek iznova oduševi. I ne kaže uzalud Grassi kako je mašta čovjekova najviša spoznajna moć. To je ono što povezuje pjesnika, čitatelja i književno djelo.

⁹⁰ Jan Mukaržovski, *Struktura pesničkog jezika*, Beograd, 1970. g., str. 52.

6. Sažetak

U ovom završnom radu traži se odgovor na pitanje što to čini uvjerljivim pjesništvo Milorada Stojevića. Uzimajući u obzir da se radi o postmodernom pjesniku, valja temi pristupiti oprezno iz razloga što je tema sama po sebi paradoksalna. Kao bitna činjenica navodi se komunikacija između pjesnika, čitalačke publike i samog književnog djela. Temi sam pristupila i sa znanstvene tj. teoretske i sa praktične strane, uočavajući kako je vrlo bitan element čovjekove spoznaje, ali i pjesnikove kreativnosti upravo mašta. Moć mašte je ono što dozvoljava ljudskom umu da se oslobodi tradicionalnog, primitivnog, ustaljenog, automatiziranog i da odluta na trenutak u književnu stvarnost. Upravo je književna stvarnost ta koju Stojević vještima odabirom riječi i korištenjem stilskih figura uspijeva oživjeti. Tu sam odliku navela kao odliku dobrog pisanja i radi toga *Zaokret u pejzažu* zaslužuje da mu se u potpunosti posvetimo.

7. Ključne riječi: Milorad Stojević, pjesnička slika, postmoderna, mašta, mikrostruktura, poezija

8. Literatura:

Knjige:

1. Bachelard, Gaston: *Poetika prostora*, CERES, Zagreb, 2000.g.
2. Durand, Gilbert: *Antropološke strukture imaginarnog*, Biblioteka August Cesarec, Zagreb, 1991.g,
3. Flaker, Aleksandar: *Poetika osporavanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.g.
4. Grassi, Ernesto: *Moć mašte*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.g.
5. Mukaržovski, Jan: *Struktura pesničkog jezika*, ZAVOD ZA UDŽBENIKE I NASTAVNA SREDSTVA, Beograd, 1986.g.
6. Pavletić, Vlatko: *Ključ za modernu poeziju*, ČGP DELO, Ljubljana, 1986.g.
7. Slabinac, Gordana: *Sugovor s literarnim đavlom*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2006.g.
8. Solar, Milovoj: *Rječnik književnog nazivlja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.g.
9. Sorel, Sanjin: *Riječka književna avangarda*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2001. g.
10. Škreb-Stamać: *Uvod u književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.g.

Lektira:

1. Stojević, Milorad: *Zaokret u pejzažu*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2010.g.

Internetska stranica:

<https://hrvatskileksikonpredodzba.com>

Prilog 1.

xi.

sudbonosni znak reče